

לא כתב פרוזבול האם יכול לגבות חובו

אם לא כתב פרוזבול, יש לברר האם יכול לגבות חובו. והנה הרמ"א כתב בחושן משפט סז, א וז"ל "אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה, אלא בזמן שהיובל נוהג. ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, בכל מקום. הגה: (רמב"ם פ"ט מה' שמטה שער מ"ה והר"ן בשם י"א) כן הוא הסכמת הפוסקים. אבל י"א דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה; ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו, שאין נוהגים דין שמיטה כלל בזמן הזה, והמנהג היו נוהגים עדין בזמן הרא"ש, כמו שכתוב בתשובה (הטור ס"ה הביאו) שהיה צווח ככרוכיא לבטל המנהג, ולא אשגחו ביה, וכבר כתבו גם כן האחרונים ז"ל (בד"מ ס"ה הביאו) טעם למנהג שאין נוהגין שמיטה כמבואר בדברי מהרי"ק שורש צ"ב ומהר"ר איסרלן בת"ה סימן ש"ד ובמהרי"ל, ואין לדקדק אחריהם. ובחשבון שנת השמיטה נפלה מחלוקת, והעיקר ששנת ש"כ ושנת ש"ז היתה שמיטה, ואם כן יהיה שנת של"ד הבע"ל שמיטה, יהי רצון שיבנה בית המקדש ויחזרו אז למנות שמיטין ויובלות כי יבא שלי"ה (בראשית מט, יא) לפרט"ו עכ"ל, ולפי זה לכאורה לפי הרמ"א יכול לתבוע חובו אפילו לא כתב פרוזבול, כי אין לדקדק אחרי הפוסקים שאמרו שאין שמיטת כספים נוהגת היום.

אבל להלן כתב הרמ"א בחושן משפט סז, יח "וי"א דכותבין פרוזבול בכל בית דין (טור ובי"י בשם הפוסקים), ונראה לי דיש להקל בזמן הזה". עכ"ל, וקשה הרי אין שמיטת כספים לפי הרמ"א. וכתב הסמ"ע סימן סז ס"ק לו [לז] דיש להקל בזמן הזה. פירוש, אפילו במדינה שנוהגין בהן שמיטה, כי לא כתב מור"ם בריש סימן זה אלא דבמדינות אלו אין נוהגין, אבל יש מדינות שנוהגין בו" עכ"ל. מבואר שגם לפי הרמ"א, במקום שנוהגים לעשות פרוזבול, משמט. וזה תואם את מה שכתב הסמ"ע לעיל (סמ"ע סימן סז ס"ק ד) [ד] טעם למנהג כו'. גם בתשובות הרא"ש [כלל ע"ז סי' ב'] כתב טעם על שהניחם על מנהגם, ז"ל, כיון שפשט המנהג שלא להשמיט והכל יודעים זה, ה"ל כאילו התנה המלוה על מנת שלא תשמט בשביעית, עכ"ל: לפי זה במקום שנוהגים לעשות פרוזבול כבר אין טעם שלא תשמט כספים.

ובשו"ת אגרות משה (חושן משפט חלק ב סימן טו) כתב בדין מי שלא עשה פרוזבול, וז"ל "דלכן אף שאכשור דרי לענין זה ונהגו לכתוב פרוזבול, אפשר הוא לא מפני שהכריעו דורות האחרונים שהלכה כהסוברין דשמיטת כספים נוהגת בזה"ז אלא דכיון שיש לתקן בפרוזבול שהוא ענין קל הנהיגו זה לרווחא דמילתא כהראב"ד שכתב דרק ממדת חסידות נהגו אלו שכתבו פרוזבול עיין שם, וממילא אולי לא נשתנה עצם המנהג דבני אשכנז דלא היו נוהגין בשמיטת כספים לדינא אף שהנהיגו לכתוב פרוזבול, כיון דמצינו שהראב"ד סובר דשייך בזה מדת חסידות, אין ראייה מכתבת פרוזבול, שגם באירע שלא עשו פרוזבול שלא היו גובין אז ומפסידין להמלוה. ולכן יש לנו לומר דעדיין יש לנו מנהג דורות הקדמונים באשכנז ובספרד שלא היו נוהגין בהשמטת כספים והיו גובין החובות גם בב"ד אף שנוהגין עתה לכתוב פרוזבול, דהרי אנו מבני בניהם וכמעט בכל הדברים אנו עושין כהרמ"א" עכ"ל

וגם בשו"ת תשובה מאהבה (חלק א סימן עב) כתב "ואפילו אם לא עשה פרוזבול כלל כדאי הגדולי לסמוך עליהם ז"ל תשובו מהרי"ט חלק שני סי' קי"ד שאלה ילמדנו רבינו דין השמטת כספים בזה"ז ולענין הלכה כיצד יתנהגו הדיינים בעיר הזאת קונסטאנטינה ושכרו כפול מן השמים תשובה הנה זאת חקרנוה כן היא ושאלנו לנתיבות עולם ומקדשי אשר בארץ החיים המה דור דור ופרנסין וידענו שכל חכמי הדורות היו מורים ובאים לגבות חובותיהם אחד מלוה בשטר ואחד מלוה ע"פ ואם הי' שום חכם רוצה להפקיע חובו שעברה עליו שביעית ובני הדור היו משתקין אותו בניזיפה ואעפ"י שמשורת הלכה

בינת ההלכה

מאת יצחק בירך דסקל - דיין ומו"צ

גליון מס' קנח פרשת נצבים תשפ"ב

הפסקי תשובות

תמצית הלכות אקטואליות

על פי השו"ע והמשנה ברורה

השמטת כספים נוהגת מדבריהם בכ"מ מ"מ ראינו בכל המקומות הרחוקי אשר שמענו שמעם מפי סופרים ומפי ספרים שאינן משמיטין וגם לא נהגו לכתוב פרוסבול ור"ת ז"ל כ' פרוסבול בימיו בארצות פרובינצה והבאים אחריהם לא עשו כן ובארצות ספרד צווח הרא"ש ז"ל ככרוכי על השמטת כספים ולא אשגחו ב"י ואעפ"י כן לא הי' סותר מנהגם כל ושוב מצא טעם לדבר הצעיר יוסף בכמהר"ר משה מטראני זצלה"ה עכ"ל ועיין כנסת הגדולה סי' ס"ז בהגהות לב"י אות ח' בשם הרבה גדולי בתשובותיהם שאינו מועיל טענת שמיטה גם הגאון בעל ת"ה כתב די"ל מדינות הרחוקות מא"י כמו ארץ אשכנז ואגפ"י לא היו בכלל גזרת חז"ל לקבוע שמיטת כספים כמ"ש הר"י בתוס' לענין חיוב מעשרות והגאון בעל או"ת בסי' ס"ז בתומים ס"ק ב' האריך שאין במצוה זאת מפאת א"י ובכל אריכות דבריו אינו מדחה דברי ת"ה עכ"פ אתקש שמיטת כספים לשמטת קרקע ושם שמיטה אחת היא דתרווייהו בקדושת שביעית כמבואר בהרא"מ ריש פ' מקץ ועיין ביש"ש פרק השולח סי' מ"ג ועיין במהרי"ק שורש צ"ב כללו של דבר במקומות שאין מכריזין והמון עם אינם יודעים כלל משמיטת כספים נאמר למעלה פסק מהרי"ט וביותר גדולי קדמונים ואף במקום שמכריזין כמו בק"ק פראג נאמן המלוה דלא שביק היתרא כו' ומכ"ש במלוה בעיסקא ועיין שם באו"ת סעיף ג' כ"ז נלע"ד להלכה ולא למעשה עד אתיישב עוד כי טרידנא כעת טובא ידו וואוהבו כל הימים. ה"ק אלעזר פלעקלס" עכ"ל ודברי ערוך השולחן כבר הבאנו בגליון הקודם. ומחמת זה פסק בנטעי גביראל, שאם לא עשה פרוזבול, יש להקל שמותר לגבות את החוב לאחר שמיטה.

אבל מרן בעל שבט הלוי זצוק"ל פסק שאם לא עשה פרוזבול אינו יכול לגבול חובו, וכן שמעתי להלכה מהגאון הגדול רבי מדרכי גרוס שליט"א מהטעם הנ"ל, שהיות ואנו נוהגים לכתוב פרוזבול אין אנו נוהגים להקל.

ואפילו לפי הפוסקים שאין יכול לגבות חובו, מכל כתב באגרות משה, דמוכח בגמרא שעל דעת חז"ל חייב להחזיר, ואין דעת חכמים נוחה ממי שאינו פורע חובו מחמת שמיטת כספים. וז"ל "שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן טו) הנה ראשית צריך לידע דאף להסוברים דהשמטת כספים הוא מדאורייתא, הא מפורש בסוף שביעית המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו, ומשמע דאם אינו מחזיר הוא עול מצדו, דהא בגיטין דף ל"ז ע"ב הקפיד רבה על אבא בר מרתא דלא אמר לו אף ע"פ כן, ואם הוא רק דבר טוב כשמחזיר החוב אבל לא מעשה עולה, לא היה לרבה להקפיד עליו. וכן ממה דאמר רבה שם ותלי ליה עד דאמר הכי, ואם לא היה עולה מצד הלוחה איך אפשר להתיר להכותו שהוא לאו דלא יוסיף, וגם איך היה מועיל לפרש"י דהוא תליה על עץ ממש דהא לא יקנה כלל דהוי תליוהו ויהיב, ורק אם הוא חיוב מדברי חכמים אף רק חיוב להחשיבו לעושה עולה היה מועיל לקנות משום דמצוה לשמוע דברי חכמים כדאיתא בב"ב דף מ"ח ע"א, אבל אם רק יש מעלה בחזרתו ולא עולה כשלא יחזיר ודאי לא היה נחשב כזבין דהא לא אמרו לו חכמים שיש עליו מצוה להחזיר. ולכן ברור שהוא מצוה על הלוחה להחזיר וכשלא יחזיר הוא עובר על דעת חכמים, ואף הרמב"ם פ"ט משמיטה הכ"ט שמפרש שרק מסבב בדברים, הא כתב הרדב"ז דלא פליג ורק שהוא דבר רחוק במציאות שיוכל לעשות כן, ואף אם נפרש שפליג כדמשמע מהכ"מ וכדסובר הרא"ש בגיטין (פ"ד סי' י"ט) כלומר שיהיו עיניו תלויות עד שיאמר כך, הוא רק שלא התירו לאנס ע"ז בהכאות וכדומה, אבל גם הם יודו דעובר על דעת חכמים דמפרש"י נשמע להרמב"ם והרא"ש דבזה לא מצינו שיפלגו. " עכ"ל.